

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФАКУЛТЕТ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА
КРАГУЈЕВАЦ

1. Одлука Наставно научног већа Факултета Медицинских наука , Универзитета у Крагујевцу.

Одлуком Наставно научног већа Факултета Медицинских наука, Универзитета у Крагујевцу, број 01-12526/3-5 од 27.11.2013 године, именовани су чланови Комисије за оцену научне заснованости теме докторске дисертације кандидата Ане Воларевић под називом:

**„ Утицај православног катихизиса на психо-емоционалне особине личности
адолесцената ”**

На основу одлуке Наставно научног већа, формирана је Комисија у саставу:

1. **Проф. др Славица Ђукић Дејановић**, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Психијатрија, председник
2. **Проф. др Небојша Здравковић**, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Медицинска статистика и информатика, члан
3. **Проф. др Зоран Крстић**, ванредни професор Православног Богословског факултета Универзитета у Београду за уже научну област канонско право и социологија хришћанства, члан

На основу увида у приложену документацију, Комисија подноси Наставно научног већу факултета Медицинских наука у Крагујевцу следећи:

ИЗВЕШТАЈ

Кандидат **Ана Воларевић**, испуњава све формалне услове предвиђене Законом о високом образовању и Статутом Факултета медицинских наука у Крагујевцу за пријаву теме докторске дисертације.

2.1. Кратка биографија кандидата

Ана Воларевић је рођена у Лесковцу 1979. године. Основну школу и гимназију Борислав Станковић (природно-математички смер) завршила је у Нишу. Филозофски факултет Универзитета у Нишу, одсек психологија, је завршила 2007. године и стекла звање дипломирани психолог. Уписала је докторске студије на Медицинском Факултету у Крагујевцу 2008. године и положила све предвиђене испите као и усмени докторски испит из иборног подручја Неуронауке. Течно говори и пише енглески и италијански језик, познаје рад на рачунару. Удата, мајка два сина.

2.2. Наслов, предмет и хипотезе докторске тезе

Наслов: „Утицај православног катихизиса на психо-емоционалне особине личности адолесцената“. Наслов докторске тезе је савремен и актуелан и одсликава главне циљеве истраживања.

Предмет овог истраживања је испитивање утицаја православног катихизиса на развој зреле религиозности, емпатије, алтруизма, емоционалне интелигенције (компетентности), локуса контроле, смањење депресије и анксиозности и лакше суочавање са стресним ситуацијама адолесцената.

Радне хипотезе истраживања су:

1. Православни катихизис развија зрелу религиозност адолесцената.
2. Православни катихизис подстиче емпатију, алтруизам и емоционалну интелигенцију адолесцената.
3. Православни катихизис помаже адолесцентима у суочавању са стресним ситуацијама.
4. Православни катихизис развија унутрашњи локуса контроле.
5. Православни катихизис утиче на смањење депресије и анксиозности адолесцената.

2.3. Подобност кандидата

Ана Воларевић је до сада објавила четири рада у часописима са рецензијом, и то два рада у часопису категорије М23, један у часопису категорије М52 и један у часопису категорије М53. Ана Воларевић је први аутор рада објављеног у часопису категорије М23, чиме је испунила услов за пријаву докторске дисертације.

1. **Volarevic A**, Ljubic B, Volarevic V, Milovanovic M, Kanjevac T, Lukic A, Arsenijevic N. A new semiquantitative method for evaluation of metastasis progression. J BUON. 2012 Jul-Sep;17(3):585-90. **M23 -3 бода**

2. Volarevic V, Vujic JM, Milovanovic M, Kanjevac T, **Volarevic A**, Trifunovic SR, Arsenijevic N. Cytotoxic effects of palladium (II) and platinum (II) complexes with O,O'-dialkyl esters of (S,S)-ethylenediamine-N,N'-di-2-(4-methyl) pentanoic acid on human colon cancer cell lines. J BUON. 2013 Jan-Mar;18(1):131-7. **M23 -3 бода**

3. Kanjevac T and **Volarevic A**. Cytotoxicity of galss ionomer cements on human pulp cells. Ser J Exp Clin Res 2010; 11 (3): 115-117. **M52-1.5 бод**

4. Бојић С, Стојковић М, Симовић-Марковић Б, **Воларевић А**. Интестиналне матичне ћелије. Медицински часопис, 47 (4) DOI: 10.5937/mckg 47-3311 **M53-1 бод**

2.4. Преглед стања у подручју истраживања

Проналажење или изградња емоционалног идентитета личности је један од најважнијих процеса у периоду адолесценције. Жан Пијаже сматра да услед интелектуалног развоја адолесцент прелази са хетерономне (преузете од других) на аутохтону моралност (коју сам изграђује). У психологији морала сматра се да адолесцент, углавном током свог образовања, у школи и у интеракцији са вршњацима, развија свој емоционални идентитет, стиче нове психо-емоционалне особине личности и усваја нова морална начела: принцип узајамности, једнакоправности, правичности, осећање припадности групи и лојалност према њеним члановима, односно развија емпатију, алтруизам и емоционалну интелигенцију.

Православни катихизис (веронаука) враћена је у школски систем Републике Србије 2001. године, после нешто више од пола века. Један од главних циљева програма веронауке у образовном систему је да развија свест моралне дужности младих у светлу православне хришћанске вере, те да из те перспективе код њих развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања сопственог односа према другом човеку, људској слободи, животу у заједници, феномену смрти и односу с природом која нас окружује. Учењем православног катихизиса млади систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање.

Бројне студије указују да учење религије позитивно утиче на ментално здравље адолесцената, укључујући бржи опоравак од депресије, смањење анксиозности, нижу стопу самоубиства, и смањење употребе алкохола и дроге, као и да подстиче развој емпатије и алтруизма.

2.5. Значај и циљ истраживања

Ово истраживање указује на утицај православног катихизма на испољавање психо-емоционалних особина личности адолесцената, односно показује да ли учење православне религије подстиче емпатију, алтруизам и емоционалну интелигенцију младих и тиме им помаже у суочавању са стресним ситуацијама, као и да ли то остварује утицајући на локус контроле.

С обзиром да је показано да религиозност верника римокатоличке вероисповести негативно корелира са испољавањем емоционалне интелигенције, од посебног значаја је да се испита да ли православни катихизис има исти (негативан) или супротан (позитиван) утицај на испољавање емоционалне интелигенције (компетентности) младих, као важне особине емоционалног развоја личности.

Студија спроведена у Сједињеним Америчким Државама указала је да учење римокатоличке и протестантске цркве није утицало на пораст емпатије међу тестираним адолесцентима. Познато је да алтруизам позитивно корелира са религиозношћу верника римокатоличке и протестантске вероисповести, па ће бити од научне важности да ово истраживање покаже да ли учење православне религије може да истовремено подстакне и емпатију и алтруизам и допринесе бољем психо-емоционалном развоју личности адолесцената.

Како су, у периоду адолесценције млади често под стресом, од посебног значаја ће бити да се испита да ли учење православне религије помаже адолесцентима да се боље суоче са стресним ситуацијама и да ли то православни катихизис остварује утицајући на локус контроле.

У пријављеној докторској тези јасно су постављени циљеви студије.

Основни циљ ове студије је да се испита утицај православног катихизиса на испољавање психо-емоционалних особина личности адолесцената.

У складу са основним циљем постављени су следећи специфични циљеви:

1. Испитати да ли православни катихизис развија зрелу религиозност адолесцената.
2. Испитати утицај православног катихизиса на емпатију, алтруизам и емоционалну интелигенцију (компетентност) адолесцената.
3. Испитати да ли православни катихизис помаже адолесцентима у суочавању са стресним ситуацијама.
4. Испитати утицај православног катихизиса на локус контроле адолесцената.
5. Испитати да ли православни катихизис утиче на смањење депресије и анксиозности адолесцената.

2.6. Веза са досадашњим истраживањима:

Недавно је показано да религиозност верника римокатоличке вероисповести негативно корелира са испољавањем емоционалне интелигенције. Уз то, недавно објављена студија у Сједињеним Америчким Државама указала је да учење римокатоличке и протестантске цркве није утицало на пораст емпатије међу тестираним адолесцентима.

Такође, познато је да алтруизам позитивно корелира са религиозношћу верника римокатоличке и протестантске вероисповести.

Од свих религија једино је научно доказано за Јудаизам да је негативно повезан са посттрауматским симптомима и стресом, указујући на значај религиозности као механизма за управљање стресом.

Такође, познато је и да адолесценти који се теже суочавају са стресним ситуацијама и имају слабији успех у школи, имају израженији спољашњи локус контроле.

2.7. Методе истраживања

Испитаници: У овом истраживању учествоваће адолесценти старости 18-21. година, подељени у две групе у зависности од тога да ли су током школовања учили православни катихизис или грађанско васпитање. Групе ће бити уједначене по броју, полу и старости испитаника. Истраживање ће се спровести међу адолесцентима, студентима медицине и фармације Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу коришћењем батерије стандардизованих психолошких тестова.

Независну варијаблу представља школски програм који су испитаници похађали током свог образовања (православни катихизис, грађанско васпитање), а зависне варијабле су психо-емоционалне особине личности адолесцената (религиозност, алтруизам, емпатија, емоционална интелигенција, стрес, депресија, анксиозност).

За процену религиозности користиће се „**Скала зрелости религиозности**“. Стандардизована „Скала зрелости религиозности“ коју ћемо користити у овом истраживању се састоји од осам „честица“ са по две тврдње које се односе на исти аспект религиозности, али изражавају притом различито зрела поимања. Конкретно једна тврдња одражава религиозност другог или трећег стадијума у Fowler-овом моделу (нпр. „Мислим да само моја вера нуди потпуни увид у то што Бог жели од нас“), док је садржај друге у складу са четвртим или петим стадијумом (нпр. „Иако моја вера има доста тога да понуди, мислим да и друге религије могу пружити важне верске спознаје“). На свакој „честици“ испитаник бира ону тврдњу која боље одражава његов начин размишљања, те добија један бод ако је одабрао ону која одражава зрелију религиозност. Коначан скор је у распону 0 – 8, с тим да већи скор одражава зрелију религиозност.

За испитивање емпатије користиће се „**Индекс интерперсоналне реактивности**“. У питању је мултидимензионална мера емпатијског реаговања, тј. упитник који мери и

когнитивни и афективни аспект емпатичности. Упитник садржи 28 става подељена у 4 субскеале којима се квантификују различити аспекти емпатичности. Степен прихватања ставова се процењује петостепеном скалом. Субскала заузимања туђег становшта мери способност испитаника да користи механизам когнитивног преузимања улога, односно да спонтано прихвати психолошку тачку посматрања друге особе (нпр: „Пре него што донесем коначан суд, обично се потрудим да размотрим становишта свих оних који се не слажу у некој расправи”). Субскала фантазије мери испитаникову способност да се уживи у осећања и поступке измишљених личности, да се уживи у замишљене околности (нпр: „Када гледам неки филм или позоришни комад, обично имам утисак да сам, гледајући га, и сам био неки од приказаних ликова”). Субскала емпатијске брижности мери индивидуалне разлике у афективном реаговању појединца на опажена емоционална испољавања других (нпр: „Када видим да некога искоришћавају, осетим потребу да га заштитим”). Субскала личне нелагодности мери осећања испитаника усмерена на сопствено Ја, која су изазвана опажањем израза туђег (негативног) емоционалног доживљавања (нпр: „Уплашим се када се нађем у некој напетој и емоционално повишеној ситуацији”). Збиром постигнутих бодова на овим субскалама добија се укупан скор емпатијске реактивности субјекта, односно „Индекс интерперсоналне реактивности – тотал (енгл. IRIT)“.

За процену алтруизма ће се користити стандардизована „Скала алтруизма“. Ова скала мери тенденцију понашања на алтруистичан начин у свакодневним животним ситуацијама. Скала се састоји од 17 тврдњи које описују различите облике понашања према пријатељима или непознатим људима, уз занемаривање властитих интереса и уз одређену личну жртву (нпр: „Показао сам школско градиво пријатељу који је био болестан“ или „Уступио сам своје седиште у аутобусу старијој непознатој особи“). На скали од пет ступњева (од 0 - „никад“ до 4 - „врло често“) испитаник описује колико се често понашао на наведени начин. Резултати се крећу у распону од 0-68 бодова, а већи резултат означава већи степен алтруизма.

За процену локуса контроле користиће се „Скала екстерналности“. Локус контроле може бити спољашњи или унутрашњи. Скала екстерналности мери екстерналност, односно спољашњи локус контроле који одражава фаталистичку оријентацију особе према којој искључиво судбина, срећа, предодређеност и случајност одређују исходе понашања и догађаје у животу појединца. Скала се састоји од 10 ајтема, са којима испитаник изражава степен слагања на петостепеној скали Ликертовог типа, од 1=уопште се не слажем до 5=потпуно се слажем. Садржај ајтема упућује на фаталистичну оријентацију по којој искључиво спољашњи фактори, као што су срећа и судбина одређују шта ће се особи догодити и какви ће бити исходи. Скалом се процењује тенденција појединца да исходе свог понашања приписује снагама изван себе, тј. да своје понашање види као да је под утицајем догађаја који су потпуно ван његове контроле и последица управо таквих чинилаца као што су срећа, случај, ауторитет и судбина. Виши резултати одражавају екстерналну оријентацију, односно спољашњи локус контроле, а нижи унутрашњи локус контроле. Скала је имала врло широку примену у Србији. Коефицијент поузданости износи $\alpha=.81$. Резултат варира од минималних 10 до максималних 50.

За процену емоционалне интелигенције (компетентности) користиће се стандардизован „Упитник емоционалне компетентности (UEK 15)". Задатак испитаника је да на скали од 1 – „уопште не“ до 5 – „у потпуности да“ процене колико се поједина тврдња односи на њих саме (нпр. "Могу добро изразити своје емоције"). Скала је једнодимензионална, а виши резултат упућује на већу емоционалну компетентност.

За процену понашања испитаника у стресним ситуацијама користиће се „Упитник суочавања са стресним ситуацијама“ који је стандардизована адаптација упитника *Coping Inventory for Stressful Situations – CISS* који су написали Ендлер и Паркер 1990. године, са циљем анализе и процене стилова суочавања са стресом као стабилне карактеристике личности. Упитник садржи 48 честица које чине три подскеле (по 16 тврдњи), а односе се на три димензије суочавања са стресом: суочавање усмерено на емоције, суочавање усмерено на проблем и избегавање. Задатак испитаника је да процени у којој мери примењује одређени тип активности, односно како се понаша кад се сусретне с тешком, стресном или узнемирујућом ситуацијом на скали од пет ступњева (од 1 – „уопште не“ до 5 – „потпуно да“).

За процену депресивности ће се користити стандардизована „Бекова скала за процену депресивности“. Она је због своје поузданости и валидности један од најзначајнијих инструмената за процену депресивности који се користи у истраживањима. То је једнодимензионална скала која се састоји од 21 питања а одговори се градирају на четворостепеној скали од 0 до 3, при чему више вредности указују на интензивније изражене симптоме. Укупни скор се израчунава једноставним сабирањем свих одговора добијених на 21 питање, а вредности збира се крећу од 0 до 63, при чему већи скор указује на израженију депресивност. Гранични скор за присуство депресивности представља 9 бодова.

За процену анксиозности ће се користити стандардизован „Беков инвентар анксиозности“. Ово је скала од 21 питања која мери израженост различитих симптома анксиозности. За сваки симптом анксиозности испитаници дају оцене од 0 до 3, у форми четворостепене Ликертове скале. Унутрашња конзистентност ове скале је висока $\alpha=0.93$. Скала је једнодимензионална и мери глобалну анксиозност. Виши резултат значи већи степен анксиозности, а распон резултата је од 0-63.

Врста студије: теоријска, ретроспективна студија

Снага студије и одређивање величине узорка (групе): Величина узорка је израчуната на основу података о вредностима депресије, публикованих у студијама сличног дизајна, с обзиром да је за депресију нађена најмања разлика између оних који су учили религију и оних који то нису. Студијски узорак је израчунат узимајући вероватноћу грешке првог типа (α) од 0.05 и снагу студије од 0.8 за Student's t тест (два независна узорка), поредећи групе међу собом (у оба смера), према статистичком програму G*Power3. Разлика у вредностима депресије између група износи 21.1, а обзиром да је стандардна девијација 14 утврђени број испитаника према групама износи 90 за сваку од група, али ће њихов број у овом истраживању бити минимално 190 за сваку групу. Овакав студијски узорак

претпоставља утврђивање статистички значајне разлике (*Student's t* тест за два независна узорка или *Mann-Whitney* тест) између две групе испитаника, са снагом студије $\geq 80\%$.

Статистичка обрада података: Подаци ће бити анализирани коришћењем статистичког програма SPSS верзија 19. Пре статистичке обраде података, прво ће се испитати правилност расподеле добијених вредности коришћењем *Kolmogorov-Smirnov* теста. Уколико вредности буду имале правилну расподелу користићемо параметарски *Student's t* тест, док ће се неправилна расподела поредити коришћењем непараметарског *Mann-Whitney* теста. Резултати експеримента ће се изражавати као вредност $\pm$ стандардна грешка (SE). Статистички значајна разлика у добијеним вредностима између група износи $p < 0,05$, док је статистички веома значајна разлика када је $p < 0,01$.

2.8. Очекивани резултати докторске дисертације:

Ово ће бити прво истраживање које испитује утицај учења православне религије на развој психо-емоционалних карактеристика личности.

Очекује се да ово истраживање покаже да православни катихизис развија емпатију, алтруизам, емоционалну интелигенцију код адолесцената као и да учење православне религије подстиче развој унутрашњег локуса контроле, смањује депресију и анксиозност и помаже адолесцентима у суочавању са стресним ситуацијама.

2.9. Оквирни садржај дисертације

До данас није познат утицај православног катихизиса (веронауке) на психо-емоционалне особине личности, иако подаци из литературе указују на значај учења осталих религија на развој социјално пожељних особина личности адолесцената.

Ово истраживање указаће на утицај православног катихизма на испољавање психо-емоционалних особина личности адолесцената, односно показаће да ли учење православне религије подстиче емпатију, алтруизам и емоционалну интелигенцију младих и тиме им помаже у суочавању са стресним ситуацијама, као и да ли то остварује утицајући на локус контроле.

Користиће се стандардизовани психолошки тестови: „Скала зрелости религиозности, Индекс интерперсоналне реактивности, Скала алтруизма, Скала екстерналности, Упитник емоционалне компетентности (UEK 15), Упитник суочавања са стресним ситуацијама, Бекова скала за процену депресивности, Беков инвентар анксиозности“.

Очекује се да ово истраживање покаже да православни катихизис развија емпатију, алтруизам, емоционалну интелигенцију код адолесцената као и да учење православне религије подстиче развој унутрашњег локуса контроле, смањује депресију и анксиозност и помаже адолесцентима у суочавању са стресним ситуацијама.

2.10. Предлог ментора:

За ментора се предлаже **проф. др Небојша Здравковић**, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Медицинска статистика и информатика.

2.11. Научна област дисертације

Медицина, изборно подручје: Неуронауке

2.12. Научна област чланова комисије

Научна област чланова комисије одговара теми докторске дисертације.

1. **Проф. др Славица Ђукић Дејановић**, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Психијатрија, председник

2. **Проф. др Небојша Здравковић**, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Медицинска статистика и информатика, члан

3. **Проф. др Зоран Крстић**, ванредни професор Православног Богословског факултета Универзитета у Београду за ужу научну област канонско право и социологија хришћанства, члан

Закључак и предлог комисије

Комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета Медицинских наука у Крагујевцу да прихвати пријаву теме докторске дисертације кандидата Ане Воларевић под називом: „Утицај православног катихизиса на психо-емоционалне особине личности адолесцената" и одобри њену изравду.

1. Проф. др Славица Ђукић Дејановић, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Психијатрија, председник

---

2. Проф. др Небојша Здравковић, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Медицинска статистика и информатика, члан

---

3. Проф. др Зоран Крстић, ванредни професор Православног Богословског факултета Универзитета у Београду за ужу научну област канонско право и социологија хришћанства, члан

У Крагујевцу, 28.11.2013 године